

УДК 811.161.2'373.7'373.43:355.48((470+571):477)"2022/..."

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-19>

КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕОФРАЗЕМИКИ ФРАЗЕОСЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «ВОРОЖІ ВТРАТИ»

Хороз Наталія

кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри слов'янської філології імені проф. Іларіона Свенціцького
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: 0000-0001-5013-5817

Протягом російсько-української війни, особливо протягом останніх трьох років, український фразеологічний фонд інтенсивно поповнювався і продовжує поповнюватися неофраземами, пов'язаними з темою війни. Певна їх частина усталилася в суспільстві й перейшла в активний вжиток, інша ж залишилася в оказіональній площині. Мета статті полягає у визначенні концептуально-семантичних особливостей реалізації фразеосемантичного поля «ворожі втрати» засобами неофраземіки, що досі не було предметом поглибленого вивчення. Вказане фразеосемантичне поле виокремлене у межах мікроконцепту «втрати», який належить до концепту «війна». У полі розмежовано дві групи: «знищувати (знищити)» та «бути знищеним». До уваги бралися фразеологізми-неологізми на позначення втрат особового складу та техніки ворога. Фразеологічні вербалізатори понять «знищувати (знищити)» та «бути знищеним» практично не містять компонентів, прямо пов'язаних з узвичаєними мовними репрезентантами концептуального змісту війни та неминучих втрат. Це стосується аналізованої у розвідці метафоричної неофраземіки, яка переносно описує вказані явища. Однак невеличка кількість фразеологізмів із аналітичною будовою, крилатих висловів та паремій може містити традиційні лексичні вербалізатори мікроконцепту «втрати». Подекуди для розуміння значення конкретної неофраземи потрібне знання екстралінгвального контексту.

Джерелами неофразеотворення виступили різні події, принагідні святкові дати та особливості сприйняття й інтерпретації українцями ворожих втрат.

За допомогою фразеологізмів-неологізмів українці висловлюють зневажливе ставлення до агресора, висміюють його пропаганду, окремі елементи якої відображені у новоствореній фразеології. Відповідно ворог і його втрати трактуються у таких одиницях іронічно, що дозволяє стверджувати, що всі неофраземи мають негативну конотативну маркованість. Їх експресивно-оцінні, емоційні і стилістичні семи яскраво забарвлюють та увиразнюють мовлення.

***Ключові слова:** концепт, фразеосемантичне поле, ворожі втрати, неофраземи, негативні конотації.*

Khoroz Nataliya

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Slavic Philology named after Professor Ilarion Svientsitskyi
Ivan Franko National University of Lviv

COGNITIVE AND SEMANTIC FEATURES OF NEOPHRASEOLOGY OF THE 'ENEMY LOSSES' PHRASEOSEMANTIC FIELD

During the Russian-Ukrainian war, especially over the past three years, the Ukrainian phraseological fund has been intensively replenished and continues to be replenished with neophrasemes related to the war topic. A certain part of them was accepted by society and has come into active use, while the other part has remained for occasional use. The purpose of the article is to determine the conceptual and semantic features of the realization of the 'enemy losses' phraseosemantic field by means of neophrasemics, which has not yet been the subject of in-depth study. This phraseosemantic field is singled out within the microconcept of 'losses', which belongs to the concept of 'war'. The field is divided into two groups: 'to destroy (exterminate)' and "to be destroyed". The neophrasemes denoting losses of enemy personnel and equipment were taken into account. The phraseological verbalisers of the concepts 'to destroy (exterminate)' and 'to be destroyed' practically do not contain components directly related to the conventional linguistic agents of the conceptual content of war and inevitable losses. This applies to the metaphorical neophrasemics analysed in this paper, which figuratively describes these phenomena. However, a small number of phraseological units with an analytical structure, stock phrases and paraphrases may contain traditional lexical verbalisers of the 'losses' micro-concept.

Sometimes, understanding the meaning of a particular neophraseme requires knowledge of the extralinguistic context.

Various events related to military operations, special holidays and the peculiarities of Ukrainians' perception and interpretation of enemy losses have served as sources for neophrasemes' formation.

With the help of neophrasemes, Ukrainians express a dismissive attitude towards the aggressor and ridicule its propaganda, some elements of which are reflected in the newly created phraseology. Accordingly, the enemy and his losses are treated ironically in such units, which allows us to assert that all neophrasemes have negative connotations. Their expressive and evaluative, emotional and stylistic semes brightly colour and express speech.

Key words: *concept, phraseosemantic field, enemy losses, neophrasemes, negative connotations.*

Вступ. Протягом російсько-української війни, особливо протягом останніх трьох років, український фразеологічний фонд інтенсивно поповнювався і продовжує поповнюватися неофраземами, пов'язаними з темою війни. Певна їх частина усталилася у суспільстві й перейшла в активний вжиток, інша ж залишилася в оказіональній площині. Сформувався досить великий пласт фразеології, який належить до концепту «війна» і насичує його зміст і збагачує обсяг контекстуальних характеристик.

Аналіз попередніх досліджень. Про воєнну лексичну та фразеологічну неологію написано кілька розвідок. Зокрема, С. Гриценко дослідила «новотвори з образливим для супротивника відтінком» [3, с. 10]. О. Петрів вивчила нову й актуалізовану українську лексику та фразеологію, яка вживалася протягом 2022 року [6]. Неолексеми періоду війни також були предметом вивчення А. Гладченко та О. Комарової [2]. У своїй попередній розвідці ми частково висвітлили питання творення лексичних та фразеологічних новотворів в українській мові зі значеннями «вбити» / «знищити» та «загинути» [7]. **Метою** ж цієї статті є визначення когнітивно-семантичних особливостей реалізації фразеосемантичного поля (далі – ФСП) «ворожі втрати» засобами неофраземіки, що досі не було предметом поглибленого вивчення в українському мовознавстві. Моніторинг українських масмедіа та соціальних мереж часів російської агресії засвідчив продуктивне фразеотворення та поповнення зазначеного ФСП, яке потребує докладного опису та систематизації, чим і зумовлена **актуальність дослідження.**

Методи та методики дослідження. Використано описовий метод для пояснення чинників створення та особливостей функціонування неофразем у писемному та усному мовленні, контент-аналіз для опису тенденцій у змісті повідомлення і намірів комунікаторів, компонентний метод для з'ясування внутрішньої форми неофразем, методи аналізу та систематизації, метод контекстуального аналізу для виявлення значення неофразем, прийоми зовнішньої та внутрішньої інтерпретації для тлумачення неофразем за їх зв'язками з позамовними явищами та з'ясування і пояснення стійких синтагматичних зв'язків.

Результати. У лінгвістиці існує багато трактувань і дефініцій поняття концепту. У статті послуговуватимемося визначенням І. Гарбери: «Концепт – базова оперативна одиниця мислення людини, продукт індивідуальної й колективної свідомості та пам'яті, що відображає (віддзеркалює) предмет або явище дійсності у вигляді певних ментальних образів, несучи про них усю добуту шляхом пізнавальної діяльності інформацію, обов'язково виражаючи специфічну етнокультурну маркованість, емотивність, оцінність і набуваючи вербального вигляду (за допомогою лексем, фразеологізмів, висловів тощо)» [1, с. 80–81].

Концепт «війна» належить до універсальних і простежується в усіх культурах і мовах. Водночас він найбільше національно маркований, адже визначається мілітарним досвідом кожного народу. З огляду на складну боротьбу українців за державність концепт «війна» має розгалужену систему мовних репрезентантів та засобів вираження додаткового значення [5, с. 446]. Концепт як гіперонімічну величину творить низка мікроконцептів (гіпонімічних величин).

У межах концепту «війна» виділено мікроконцепт «втрати». Зважаючи на те, що за своїм емоційно-експресивним, стилістичним, образним тощо наповненням українські та російські втрати трактуються серед українців по-різному, вважаємо за доцільне розмежувати в мікроконцепті «втрати» (за принципом опозиції «свій – чужий») ФСП «свої втрати» та ФСП «ворожі втрати». Особливості мовної об'єктивізації ворожих втрат детально розглянуто у цій розвідці. Виокремлено дві групи: «знищувати (знищити)» та «бути знищеним», які складаються з фразеологізмів, що вступають між собою у внутрішньо-, зовнішньо- та екстралінгвальні відношення.

Війна неминуче несе за собою смерті, знищення та руйнації. Для вербалізації цих понять українці створили надзвичайно багату та символічно розмаїту, емоційно-експресивну, а отже, оцінну фразеологію. Моніторинг українського медіапростору та соціальних мереж від початку російсько-української війни та до січня 2025 року включно дозволив виявити понад 310 одиниць та їх погрупувати.

Словник української мови пропонує таке визначення поняття «знищувати»: 1) вбиваючи, нищачи і т. ін., припиняти існування кого-, чого-небудь, призводити до загибелі, смерті; 2) припиняти, усувати (дію, вияв і т. ін. чого-небудь). Таким чином, ФСП включатиме неологізми на позначення знищення живої сили ворога і ворожої техніки.

Отже, аналізований матеріал передбачає наявність (1) суб'єктів (своїх захисників) у першій ФСП та/або (2) об'єктів тієї самої дії (ворогів та ворожої техніки) у другій ФСП. Проте слід зауважити, що друга ФСП нерідко теж виражає активну дію, однак тут суб'єктами дії вже виступають вороги чи ворожа техніка. Дія в такому разі спрямована на самих себе.

Цікаво, що фразеологічні вербалізатори понять «знищити» та «бути знищеним» практично не містять компонентів, прямо пов'язаних з узвичаєними мовними репрезентантами концептуального змісту війни та неминучих втрат. Це стосується аналізованої у розвідці метафоричної неофраземіки, яка переносно описує вказані явища. Невеличка ж кількість фразеологізмів із аналітичною будовою, крилатих висловів, кліше та паремій може містити

традиційні лексичні вербалізатори мікроконцепту «втрати». Подекуди для розуміння значення конкретної неофрази потрібне знання екстралінгвального контексту.

Виділено три умовних групи фразеологізмів аналізованого ФСП з огляду на джерела їх виникнення.

I. Значний пласт неофразем постав після певної події в російсько-українській війні або під час неї:

1) неофразеологія, в якій використано образ покійного співака Йосифа Кобзона – палкого прихильника «руського міра». Цікаво, що компонент «кобзон» почав набувати самостійних фразеологічних значень у складі фразеологізму: а) «смерть» (*закінчитися кобзоном, чемодан, кобзон, росія!*); б) «пекло» (*відпочивати в кобзоні, бути на кобзоні*).

ФСП «Знищувати (знищити)»: *відправити на концерт (до) Кобзона, відправити до Кобзона, відряджати до Кобзона, роздавати (видавати) квитки на концерт Кобзона, подарувати квиток на концерт Кобзона, оформити абонемент на концерт Кобзона, вручити квитки на концерт Кобзона, передати запрошення на концерт Кобзона, відправити на афтерпаті до Кобзона, виписати квитки до Кобзона, організувати концерт Кобзона, відвезти на концерт Кобзона, придбати квитки на концерт Кобзона (кому), продавати квитки на концерт Кобзона, видати квиток на концерт Кобзона, поповнювати ряди на концерті Кобзона.*

ФСП «Бути знищеним»: *отримати безкоштовний квиток на концерт Кобзона, бути на концерті Кобзона, купити квиток на концерт Кобзона, придбати квиток на концерт Кобзона, отримати запрошення на концерт Кобзона, спочивати на концерті Кобзона, йти (піти) до Кобзона, доєднатися (приєднатися) до Кобзона, йти на концерт Кобзона, розлетітися на концерт Кобзона, вирушити на концерт Кобзона, від'їхати (поїхати) на концерт Кобзона, отримати абонемент на концерт Кобзона, попрямувати прямо на концерт Кобзона, відправитись відзначати до Кобзона (десяту річницю окупації Донбасу), доєднатися до VIP-шанувальників творчості Кобзона, Кобзон покликав на концерт (кого), Кобзон покликав до себе, Кобзон зібрав концерт, Кобзон був радий, Кобзон збирає друзів, мчати на самокаті на концерт Кобзона (про ліквідацію російського генерала Кирилова, для ліквідації якого в самокат заклали вибухівку), брати інтерв'ю у Кобзона, спостерігати концерт Кобзона, закінчитися Кобзоном, грати в доміно з Кобзоном, вечеряти з Кобзоном, встановлювати зв'язки з Кобзоном, підписати контракт з Кобзоном на виступ на його концерті, налагодити постійний зв'язок з Кобзоном, передати привіт Кобзону, сходити на концерт Кобзона і не повернутися, спіямати перуку Кобзона, відпочивати в Кобзоні, бути на Кобзоні, прибути на концерт Кобзона, піти звукорежисером до Кобзона.*

Особливо велику кількість знищених ворогів позначають фразеологізми у Кобзона *аншлаг, Кобзон зірвав голос, концерти Кобзона мають великий попит, Кобзону зали мало, потрібен стадіон.*

Виконавця вказаної вище дії називають *організатором локальних турів російських окупантів на концерт Кобзона.*

Сюди можна також віднести фразеологізми, які позначають потенційне знищення ворога: *Кобзон чекає, Кобзон кличе, Кобзон зачекався, Кобзон дуже цікавився, чекати в черзі на концерт Кобзона, піти по квиток на концерт Кобзона, Кобзон оголосив про додатковий концертний тур, скоро буде квиток до Кобзона (кому).*

Уникнення знищення позначає фразеологізм *анулювати контрамарку на концерт Кобзона.*

2) ліквідація ватажків-сепаратистів та колаборантів:

ФСП «Знищувати (знищити)»: *відправити на той світ до Мотороли, відправити до Гіві і Мотороли, відправити слідом за Моторолою, зробити просмажку (про ліквідацію Захарченка), відправити до Стремоусова, організувати зустріч з Кивою, відправити в штаб до генерала Пригожина, відкомандирувати до Киви.*

ФСП «Бути знищеним»: *згоріти на робочому місці (про Гіві), прийняти дзвінок від Мотороли, приєднатися до вечірки Мотороли, приєднатися до батальйону Гіві і Мотороли, приєднатись до Захарченка і Мотороли, бути в товаристві Мотороли, Гіві і Захарченка, піти вслід за Стремоусовим і Захарченком, отримати сертифікат на обід з Захарченком, вступити до союзу Захарченка, Гіві і Мотороли, полетіти в гості до Кобзона і Захарченка, піти за Захарченком, зустрітися з Захарченком і Моторолою, зустрітися з Кивою, відправитися в гості до Пригожина, прилетіти до Пригожина, відправитися до Пригожина в Африку.*

Потенційне знищення позначають фразеологізми *чекати з роз'ясненнями в приймальні Захарченка, передати запрошення, ще не Кива, Кива плаче за ким-небудь, Кива передає привіт (кому), хотіти до Пригожина.*

3) підписання «мінських угод»:

ФСП «Знищувати (знищити)»: *не виявлено.*

ФСП «Бути знищеним»: *виконати мінські угоди, підписати мінські угоди.*

4) оголошення режиму припинення вогню:

ФСП «Знищувати (знищити)»: *приєднати до режиму тиші.*

ФСП «Бути знищеним»: *приєднатися (доєднатися) до режиму тиші, дотримуватися режиму тиші.*

5) видача російським військовикам перед вторгненням на українську землю чорних смітєвих пакетів для їх зручнішого транспортування на батьківщину після знищення в Україні:

ФСП «Знищувати (знищити)»: *скласти (класти) у сміттєві пакети, упакувати (пакувати, спакувати, запакувати) в чорні пакети, одягнути в чорні пакети, побити рекорд з заповнення чорних пакетів (про ліквідацію великої кількості ворогів).*

ФСП «Бути знищеним»: *перевдягнутися в чорні пакети, заховатися в чорні пакети, приміряти на себе чорні пакети, облюбувати чорні пакети, потрапити в підрозділ «чорні пакети» (про підрозділ «чорні берети»), бути вдягненим в чорний пакет, повернутися на рідні болота в чорних пакетах, відправитися додому в чорних пакетах, повернутись на московію в чорних пакетах, поїхати на «родіну» в чорних пакетах, знити в чорних пакетах, грітися в чорних пакетах, жити в чорних пластикових пакетах, повернутися чорним пакетом, стати чорним пакетом.*

Для номінації знищених та потенційно знищених ворогів використовують фразеологізми *чорнопакетні війська, чорнопакерна армія, чорні пакети, майбутні чорні пакети, кандидати на чорні пакети, призов у чорні пакети, чорні посилки.*

6) потоплення російського крейсера «Москва» та інших ворожих плавальних об'єктів:

ФСП «Знищувати (знищити)»: *відправити за крейсером «Москва», відправити на дно до «Москви», послати вслід за «Москвою».*

ФСП «Бути знищеним»: *попрямувати за адресою, вирушити за адресою, піти за адресою, виконати наказ українського воїна, завітав «Нептун», дістатися місця призначення, вказаного нашими прикордонниками з острова Зміїний, денацифікувати дно Чорного моря, годувати крабів на дні Чорного моря, відправитися годувати рапанів на дно Чорного моря, від'ємно спливати, піти слідом за крейсером, назавжди прописатися в водах озера Донузлав (корабель «Івановець»), піти на дно заправляти крейсер «Москва» (танкер), перевірити, як там крейсер, піти у гості до «Москви» (рятувальний*

буксир «Васілій Бех»), *піти вслід за флагаманом «Москва», приєднатися до крейсера (пором «Кавказ»), долучитися до крейсера «Москва» (корабель «Новочеркаськ»).*

7) відступ російської армії з острова Зміїний:

ФСП «Знищувати (знищити)»: не виявлено.

ФСП «Бути знищеним»: *здійснити жест доброї волі, зробити жест доброї волі¹.*

8) знищення ворога в будівлі макіївського ПТУ:

ФСП «Знищувати (знищити)»: не виявлено.

ФСП «Бути знищеним»: *закінчити макіївське ПТУ.*

II. Низка оказіональних фразеологізмів виникла під час щоденних звітувань українських журналістів про втрати живої сили ворога та / або ворожої техніки:

ФСП «Знищувати (знищити)»: *надіслати чорні посилки (у Всесвітній день пошти), навічно звільнити від роботи (у Всесвітній день перерви на роботі), провести похоронним маршем Шопена (до Міжнародного дня піаніста), покласти в безповоротний сон (до Всесвітнього дня гіпнозу), Бандера наклав санкції (в день народження Степана Бандери), зробити Землі подарунок (до Міжнародного дня створення Землі), нагодувати свинцем (у Міжнародний день гострої та гарячої їжі), наставити на шлях праведний до пекла (до Міжнародного дня наставництва), зібрати на виступи Кобзона п'ятдесятитисячний стадіон хороших рашистів (коли кількість ліквідованих ворогів досягла п'ятдесяти тисяч).*

ФСП «Бути знищеним»: *більше ніколи не вдягнути різдвяні светрики (в різдвяні свята), зійшов благодатний вогонь (в передвеликодній день), обірвався тромб (після смерті Олексія Навального), не дожити до весни, востаннє вирушити на прогулянку в пекло, відправитися на вічні муки (у Вербну неділю), насолоджуватися симфоніями пекла (у Міжнародний день музики), навіки звільнитися від рабської долі (в Міжнародний день боротьби з рабством), назавжди увійти в український чорнозем (до Міжнародного дня ґрунтів), удобрити українські землі (до Міжнародного дня ґрунтів), підкорити вершину втрат (в Міжнародний день підкорення вершин), злетіти на висоти, з яких не повертаються (в Міжнародний день підкорення вершин), святкувати круглі дати у пеклі, святкувати тисячний ювілей, святково завершити свою участь у війні (у тисячний день російсько-української війни), варитися у власному соку (до Міжнародного дня дикої їжі), отримати підтримку (до Міжнародного дня підтримки), не зустріти Геловін, назавжди загубитися без компаса (в Міжнародний день орієнтування), повторити долю своїх попередників (до Міжнародного дня боротьби з тероризмом і фашизмом), почути геві-метал зброї (у Всесвітній день музики), абсурдно розпрощатися з життям (у Міжнародний день абсурду), отримати омріяну довічну відпустку (у Всесвітній день мрії), відправитись відзначати до Кобзона (десяту річницю окупації Донбасу), зібрати на виступи Кобзона п'ятдесятитисячний стадіон хороших рашистів (коли кількість ліквідованих ворогів досягла п'ятдесяти тисяч).*

III. Цю умовну групу становлять неофраземи, створені внаслідок вербалізації різноманітних уявлень та асоціацій українців про досліджуваний предмет, та не прив'язані до конкретних воєнних подій:

1) фразеологізми з компонентами, етимони яких пов'язані з біблійно-міфологічними уявленнями про смерть та вічне життя:

ФСП «Знищувати (знищити)»: *відправити на вічні страждання, надіслати на той світ, переправляти на той світ, продавати тури до пекла, відправити до праотців, відправити до пекла.*

¹ Спершу ця неофразема набула значення «вимушено відступити» (росіяни оголосили відступ добровільним), а згодом і «загинути».

ФСП «Бути знищеним»: отримати вічний притулок в пеклі, відправитися у вічну подорож, помандрувати на той світ, відправитися в пекло, відпочивати у пеклі, навіки піти в пекло, кипіти в чані, знайти портал до пекла, потрапити в потойбіччя, Люцифер пішов назустріч (кому), поповнити котел зі смолою, кістлява приборала.

2) фразеологізми, які містять компоненти, прототипи яких пов'язані з темою смерті та поховання:

ФСП «Знищувати (знищити)»: відправити в землю, покласти в землю, навіки заплющити очі (кому), робити смерть (кому), припарпати в землі.

ФСП «Бути знищеним»: більше не розплющити очей, звикати до землі, лягти в українську землю.

3) фразеологізми, прототипи яких тематично пов'язані з галуззю агрономії:

ФСП «Знищувати (знищити)»: зібрати (щедрий) врожай, провести жнива, влаштувати (криваві) жнива, жнива йдуть повним ходом, удобрити (українську) землю, удобрити (український) чорнозем, вкладати в (український) чорнозем, перетворити (перетворювати) на чорнозем, вбивати ворога в чорнозем, закопати в наш чорнозем.

ФСП «Бути знищеним»: вирушити на добрива, удобрити землю, стати добривом, злягти в наш чорнозем, відпочивати в українських чорноземах, збагачувати ґрунт, прорости соняшниками (в українській землі), перетворитися на гумус, ростуть гарні гриби, піти на перегній, лише чорнозем виправить (кого) (потенційне знищення).

4) фразеологізми, прототипи яких тематично пов'язані з просторовим упорядкуванням:

ФСП «Знищувати (знищити)»: провести толоку, покращити ландшафтний дизайн, зачищати від непотребу, зробити вологе прибирання, влаштувати генеральне прибирання.

ФСП «Бути знищеним»: не виявлено.

5) специфічна фразеологія, створена для позначення знищення виключно літальних апаратів:

ФСП «Знищувати (знищити)»: скинути з неба, навіки приземлити, влаштувати жорстку посадку.

ФСП «Бути знищеним»: закрутилось в голові, здійснити останній політ, невдало приземлитися, навіки приземлитися.

6) специфічна фразеологія, створена для позначення ворожих об'єктів, які загорілися внаслідок ураження українською зброєю:

ФСП «Знищувати (знищити)»: не виявлено.

ФСП «Бути знищеним»: зловити ударні БПЛА, пекельно освітитися, зійшов благодатний вогонь, контрольоване вигорання палива (про тривалу пожежу на російській нафтобазі)², зберігати стабільні показники горіння (про тривалу пожежу на нафтобазі), бути після співбесіди з FPV-дроном.

7) фразеологізми, які містять у своєму складі компоненти – елементи летальної зброї:

ФСП «Знищувати (знищити)»: «Нептун» перевірів склад б/к, зустріти «Паляницю» та сіллю, прислати «Паляницю», пекти «Паляниці».

ФСП «Бути знищеним»: «Нептун» завітав, «Нептун» прийшов, Баба Яга прилетіла, Баба Яга прийшла, Баба Яга «жжот», завітав дрон, «Хаймарс» завітав, зустріти «Паляницю», прилетіли благодатні уламки, добрий дрон прилетів.

8) теза про те, що хороших росіян не буває, а хороший росіянин – мертвий росіянин, теж породила кілька фразеологізмів цього семантичного поля:

ФСП «Знищувати (знищити)»: зробити хорошими, перетворити на хороших.

² Вислів-цитата з російського пропагандистського нарративу.

ФСП «Бути знищеним»: *стату хорошими³, стату найкращими.*

9) поясненням матеріальних втрат та втрат особового складу ворога є так зване недотримання правил протипожежної безпеки:

ФСП «Знищувати (знищити)»: не виявлено.

ФСП «Бути знищеним»: *невдало покурити, неправильно курити, необережно покурити, курити в неналежному місці, не навчитися курити, порушити техніку безпеки, не чути про техніку безпеки, не дотримуватися техніки безпеки, бавитися сірниками, гратися сірниками, необережно поводитися зі зброєю, палити з порушенням правил безпеки.*

10) фразеологія, яка походить від номінації обмежувальних заходів:

ФСП «Знищувати (знищити)»: *накласти вето, накласти санкції, притягнути до відповідальності.*

ФСП «Бути знищеним»: не виявлено.

11) фразеологізми, прототипи яких пов'язані із вербалізацією процесу повернення на батьківщину:

ФСП «Знищувати (знищити)»: *відправити російських жаб в їхнє болото, телепортувати назад на болота.*

ФСП «Бути знищеним»: *повернутися на болота, повернутися на рідні болота в чорних пакетах, відправитися додому в чорних пакетах, повернутись на московію в чорних пакетах, поїхати на «родіну» в чорних пакетах, повернутися чорним пакетом.*

12) фразеологізми, які містять у своєму складі компоненти, що непрямо позначають загиблих у воєнній лексиці:

ФСП «Знищувати (знищити)»: не виявлено.

ФСП «Бути знищеним»: *очолити бригаду 200, батальйон 200, парад 200, екіпаж 200.*

Трапляються й афоризми та паремії: *Баба Яга літає – ворога вражає, паспорт хорошого росіянина – свідоцтво про смерть, погані руські – це проблема України на Сході, а «хороші» – на Заході, коли палає російська техніка – тепло стає кожному українцю, хороші руські тільки два метри під землею, хороші руські – в хороших трунах, погані – в поганих, на «Торнадо» кулемет – з москалів буде омлет, хороші руські тільки в казках, хороші руські ті, які перестали дихати.*

Зафіксоване також явище оказіонального фразеотворення шляхом видозміни відомих фразеологізмів. Так, наприклад, до крилатого вислову *побачити Париж і померти* застосований прийом компонентної субституції: *побачити Одесу і вмерти, побачити Україну і вмерти*. Субститутований компонент *Париж* отримав свої локальні денотати *Одеса* й *Україна*. Той самий прийом використано і до крилатого вислову *чемодан, кобзон, росія!* (оригінальний фразеологізм російською мовою – *чемодан, вокзал, Россия*, вживається стосовно українців, які симпатизують країні-агресору). У відомому кліше *зустріти хлібом-сіллю*, тобто гостинно вітати когось у себе, відбулася синонімічна заміна: *зустріти «Паляницею» та сіллю*, яка, однак, надала кліше протилежного значення, оскільки оказіональний синонім водночас є назвою одного з видів вітчизняної летальної зброї. До крилатого вислову *Астапа понесло до Кобзона* (про ліквідацію російського військового з позивним Астап) застосований прийом контамінації двох усталених зворотів: *Остапа понесло і відправити до Кобзона*.

Кліше *зустріти хлібом-сіллю та ласкаво просимо (куди)* стали основою для експлікації деяких видозмінених висловів: *ласкаво просимо в землю* (тут важлива візуалізація фразеологізму, адже прийменник *в* (*v*) запозичений з латинської графіки як розпізнавальний

³ Відповідно, *знищені росіяни – хороші руські /росіяни*.

знак російських військ у 2022 році), ласкаво просимо, перестріляємо всіх, ласкаво просимо до нас на могилізацію, ласкаво просимо до українського пекла, не хлібом-сіллю вас зустрінемо, а «Паляницею» та «Нептуном». Усі фразеологічні трансформації сприяють більшому експресивно-емоційному наповненню контексту.

Висновки. Російсько-українська війна дала потужний поштовх для фразеотворення. Проаналізоване ФСП «знищувати (знищити)» і «бути знищеним», яке сформувалося під час війни і є складовою частиною концепту «війна», істотно збагатило неолітературні фраземи, які вживаються для позначення втрат особового складу та техніки ворога (було виявлено 315 одиниць). Українці творчо та з гумором об'єктивізують у мовленні такі трагічні явища та поняття, як смерть і загибель. Джерелами неолітературного фразеотворення виступили різні події, принагідні святкові дати та особливості сприйняття й інтерпретації українцями ворожих втрат.

За допомогою фразеологізмів-неолітературних українці висловлюють зневажливе ставлення до агресора, висміюють його пропаганду, окремі елементи якої відображені у новоствореній фразеології. Відповідно ворог і його втрати трактуються у таких одиницях іронічно, а це свідчить про те, що всім неолітературним фраземам притаманна негативна конотативна маркованість. Їх експресивно-оцінні, емоційні і стилістичні семи яскраво забарвлюють та увиразнюють мовлення.

Подальші дослідження концепту «війна» та її мікроконцептів дозволять отримати докладнішу інформацію про аналізований предмет, простежити еволюцію та повніше і точніше сформулювати сучасну концептуальну картину світу українців.

Література:

1. Гарбера І. Концепт *людина* в українській літературній фразеології: соматичний код культури. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія»*. 2020. Вип. 1 (43). С. 80–85.
2. Гладченко А., Комарова О. Неологізація лексики у період російсько-української війни. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. 2023. № 1 (1). Том 34 (73). С. 13–17.
3. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика»*. 2022. № 2 (32). С. 9–13.
4. Івасишина Т., Комарова О. Фразеологізми як репрезентанти воєнного дискурсу. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Серія «Філологія»*. 2023. Вип. 1 (6). С. 30–35.
5. Мельник С., Назаренко О., Сікорська В. Мовна репрезентація концепту «війна» в сучасному українському медіадискурсі. *Philological education and science: transformation and modern development vectors : scientific monograph*. Riga : "Baltija Publishing", 2023. С. 446–467. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/297/8542/17835-1?inline=1> (дата звернення: 15.11.2024).
6. Петрів О. Лексика і фразеологія російсько-української війни. *Філологічні дискусії: теоретико-методологічні та прикладні аспекти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції м. Івано-Франківськ, 24.11.2022 р. Івано-Франківськ. 2022. С. 34–38.
7. Хороз Н. Українські новотвори періоду російсько-української війни. *Сучасний лінгвістико-інформаційний дискурс: мовні засоби, наративи, символи, персоналії* : матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, м. Львів, 29 квітня – 9 червня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 83–87.
8. Яворська Г. Концепт «війна»: семантика і прагматика. *Стратегічні пріоритети. Серія «Філософія»*. 2016. № 1. С. 14–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sra_2016_1_4 (дата звернення: 26.11.2024).

References:

1. Harbera, I. (2020). Kontsept *liudyna* v ukrainskiy literaturniy frazeolohiyi: somatychnyi kod kultury. [Concept *Human* in Ukrainian literary phraseology: Somatic code of Culture]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Ser.: Filolohiya – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Ser.: Philology.* 1 (43). 80–85. [in Ukrainian].
2. Hladchenko, A., & Komarova, O. (2023). Neolohizatsiya leksyky u period rosiys'ko-ukrains'koyi viyny. [Neologization of the lexical units during the Russian-Ukrainian war]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Ser.: Filolohiya. Zhurnalistyka – Scholarly notes of V.I. Vernadsky TNU. Ser.: Philology. Journalism.* Vol. 34 (73). Issue 1 (1). 13–17. [in Ukrainian].
3. Grytsenko, S. (2022). Movni innovatsii rosiys'ko-ukrains'koyi viyny 2022 roku. [Language innovations of Russian-ukrainian war 2022]. *Visnyk Kyivskoho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ser.: Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. Folklorystyka – Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Ser.: Literary Studies. Linguistics. Folklore Studies.* 2 (32). 9–13. [in Ukrainian].
4. Ivasyshyna, T., & Komarova, O. (2023). Frazeolohizmy yak reprezentanty voyennoho dyskursu. [Phraseologisms as representatives of military discourse]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoyi akademiyi upravlinnia personalom. Ser: Filolohiya – Scientific Works of Interregional Academy of Personnel Management. Philology. Ser.: Philology.* 1 (6). 30–35. [in Ukrainian].
5. Melnyk, S., Nazarenko, O., & Sikorska, V. (2023). Movna reprezentatsiya kontseptu “viyna” v suchasnomu ukrayins'komu mediadyskursi. [Linguistic representation of the concept of “war” in modern Ukrainian media discourse]. *Philological education and science: transformation and modern development vectors.* Riga : “Baltija Publishing”. 446–467. Retrived from: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/297/8542/17835-1?inline=1> [in Ukrainian].
6. Petriv, O. (2022). Leksyka i frazeolohiya rosiys'ko-ukrains'koyi viyny. [Lexicon and phraseology of the Russian-Ukrainian war]. Filolohichni dyskusiyi: teoretyko-metodolohichni ta prykladni aspekty : materialy Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi *Philological discussions: theoretical, methodological and applied aspects : Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference 11.24.2022.* 34–38. [in Ukrainian].
7. Khoroz, N. (2024). Ukrayins'ki novotvory periodu rosiys'ko-ukrains'koyi viyny. [Ukrainian innovations during the Russian-Ukrainian war]. *Suchasnyi linhvistyko-informatsiynyi dyskurs: movni zasoby, naratyvy, symvoly, personaliyi : materialy vseukrayins'koho naukovo-pedahohichnoho pidvyshchennya kvalifikatsiyi, April 29 – June 9, 2024 – Modern Linguistic and Information Discourse: Language Means, Narratives, Symbols, Personalities: Materials of the All-Ukrainian Scientific and Pedagogical Advanced Training.* Lviv – Torun : Liha-Pres, 2024. 83–87. [in Ukrainian].
8. Yavorska, H. (2016). Kontsept “viyna”: semantyka i prahmatyka. [The concept of “war”: semantics and pragmatics.]. *Stratehichni priorityty. Ser.: Filosofiya – Strategic priorities. Ser.: Philosophy.* 1. 14–23. Retrived from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2016_1_4.